

**Полтавська спеціалізована школа-інтернат №2 I-III ступеня
«Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки» імені
Софії Русової
Полтавської обласної ради**

Черепанова С.А.

**ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ
ТРАДИЦІЙ У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ**

Полтава

2019

Черепанова С.А. вихователь І категорії Полтавської спеціалізованої школи-інтернат № 2 I-III ступенів «Центр освіти та соціально-педагогічної освіти» імені Софії Русової Полтавської обласної ради

Рецензенти: Р.В.Винничук , доцент кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, кандидат педагогічних наук.

Т.І.Кривошاپко, заступник директора з виховної роботи «КЗ Полтавська гімназія «Здоров'я» №14 Полтавської міської ради Полтавської області»

Збірка містить опис досвіду роботи, подана система виховних заходів з використанням інтерактивних технологій, в якій реалізовується навчально-виховна проблема. Бесіди, елементи народознавства, фольклору, дидактичні матеріали, що сприяють навчально-виховному процесу, розвитку пам'яті, логічного мислення, комунікативних здібностей, привертають увагу учнів, пробуджують пізнавальний інтерес, викликають прагнення до здобуття знань.

Матеріали збірки допоможуть досягти плідної співпраці вихователя та учнів, стануть у пригоді вихователям та класним керівникам у виховній позакласній роботі.

Рекомендовано до друку педагогічною радою Полтавської спеціалізованої школи-інтернату № 2 I-III ступеня Полтавської обласної ради протокол №   року.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ.....	6
1.1. Виховання школярів на засадах народної педагогіки	6
1.2. Багатство та різноманітність традицій українського народу.....	9
1.3. Специфіка національного виховання молодших школярів.....	12
2. ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ (з досвіду роботи).....	18
ВИСНОВКИ	22
ЛІТЕРАТУРА.....	23
ДОДАТКИ.....	24

ВСТУП

Виховання – стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації й держави, запорука майбутнього, найбільш масштабна і людиноємна сфера суспільства, його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації. Вона є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави та на міжнародній арені.

Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного виховання тощо.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета - виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, трудової, екологічної культури»

Національне виховання є однією з важливих складових проблеми виховання особистості. Ця проблема дуже багатогранна. У її рішення внесли внесок представники різних наук. Так, багато питань теорії і практики гуманістичного та національного виховання підростаючого покоління знайшли розгляд у працях Я. Гогебашвілі, М.Є. Евсев'єва, Я.А. Каменського, К. Насиров, К.Д. Ушинського. У соціально-філософському та історичному плані проблема національного виховання, її місце і роль в теорії та практиці національних відносин, отримала методологічно-теоретичне обґрунтування та розробку в колективних працях і монографіях Р. Г. Абдулатіпова, Ф. С.

Бабейко, Л. М. Дробіжева, І. І. Серової, які висвітлюють різні теоретичні і соціологічні аспекти цієї проблеми, розглядають спектр по формуванню національного і міжнаціонального свідомості, переконання і поведінки, щодо вдосконалення методів і форм.

Під вихованням на національно-культурних традиціях розуміємо процес відтворення у наступних поколіннях тих кращих якостей і рис, що були вироблені й перевірені українським народом упродовж всього періоду свого існування. Отже, традиції надійно захищають національну самобутність, сприяють усвідомленню кожного невід'ємною частиною свого народу. Виховні національні традиції вивчаються в загальнокультурних зв'язках, їх неможливо здійснити без національної етнопедагогіки, рідної мови, історії, фольклору, національного світобачення. Таким чином, традиції підтримують сили в історико-етнічному організмі певного народу, забезпечують передачу народних надбань в освіті та вихованні як національної пам'яті, своєрідного педагогічного коду народу.

1. НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

1.1. Виховання школярів на засадах народної педагогіки.

Протягом багатьох віків український народ створив традиції, які тільки притаманні українському народу. Джерелом українських традицій є народна педагогіка, яку не випадково називають усною традиційною фольклорною материнською школою, яка покликана формувати духовні цінності у людини.

Українська народна педагогіка традиційно охоплює такі важливі напрями виховання дітей, як трудове, моральне, інтелектуальне, фізичне й естетичне. Народ завжди турбувався про те, щоб дитина зростала здоровою фізично, засвоювала морально-етичні закони, ставала багатою духовно, оволодівала народною культурою, зростаючи палкими патріотами. Актуальність виховання на засадах народної педагогіки в процесі виховання зумовлена соціальною потребою сьогодення, тобто, відродження національної культури, збереження й збагачення неоціненних духовних скарбів народу.

Ідеї народної педагогіки високо цінували педагоги різних часів і епох, які всебічно вивчали їх і широко використовували для своїх виховних систем.

Одним із перших, хто теоретично обґрунтував народне виховання, був Я. А. Коменський. У своїх працях він звертався до побуту, культури народу та його традицій виховання. В основі його принципів та ідеалів лежать народні педагогічні погляди.

Ідеям народної педагогіки, як важливому засобу виховання молодого покоління, надавав Г.С. Сковорода. У своїх притчах, байках, листах він говорив про природовідповідність виховання та радив звертатися до рідного слова, народної творчості, бо «правильне виховання полягає у природі самого народу».

Особливе місце в науково-педагогічній спадщині К.Д. Ушинського займала народна педагогіка, де він писав про важливість у навчально-виховному процесі пам'яток народної культури: «Виховання, створене самим народом і

побудоване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає у найліпших системах, заснованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу».

Ідеями народної педагогіки переймалися і Т.Г. Шевченко, який добре знав побут і звичаї українського народу, і І.С. Нечуй-Левицький, який розглядав виховні проблеми як єдине ціле з етнічною педагогікою з формування національної самосвідомості, духовності: «Народні наші пісні, казки, приказки, колядки, козацькі думи, - все це в українського народу невичерпний, багатий скарб для навчання та виховання. І в школі для напутіння життя...».

Саме з дитинства закладаються основи духовності, яка розвивається протягом усього життя. Духовність - це категорія, яка розкриває людину, як істоту, яка глибоко вкорінена в культуру, є гуманною, моральною, із широкими пізнавальними інтересами. Духовність не існує поза національною свідомістю. Духовність - поняття синтетичне, узагальнююче і всеохоплююче, воно включає такі поняття, як духовна культура, духовні потреби, духовні інтереси, духовне життя." Духовність виявляється в багатстві внутрішнього світу особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних та емоційних запитах. Філософи стверджують, що «духовність - це якісна характеристика свідомості людини, що відображає панівний тип її цінностей». Духовність також не дається дитині в готовому вигляді, тобто вона не може бути лише просвітництвом або простим запам'ятовуванням ідейних та моральних норм, смислових орієнтацій. Кожен учень, поступово засвоюючи ідеї, ціннісні орієнтації, емоційно-естетичні надбання народу сам емоційно засвоює певні компоненти духовності, виробляє своє ставлення до них, реалізуючи в практичній діяльності.

Використовуючи скарби народної педагогіки, її заповіді, викладачі, вихователі, повинні знаходити різні засоби, щоб зацікавити, спонукати учнівську молодь до праці, пробудити їхню допитливість, виховуючи любов і повагу до рідної мови, як першоеlementу народності, живого організму спілкування, основи національного вираження, єдиної скарбниці духовних цінностей, адже через мову народ генерує національний дух, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя.

Вітчизняна педагогіка - це не лише наука, але й мистецтво, яке сповідує ідеї народності, гуманізму, національного виховання, гармонійного розвитку особистості, доступності освіти, всебічної уваги і поваги до дітей, підготовки молодого покоління до життя.

Основну мету виховання народна педагогіка вбачає в тому, щоб навчити кожного бути людиною. Навіть знання без людяності нічого не варті. «Знання без людяності - це меч у руках безумця», - кажуть у народі.

Людина, яка не знала історії свого роду вважалася безридною. Повага і любов до свого роду, рідної землі, національних звичаїв і традицій починалася з цінування писемних пам'яток, переказів, предметів побуту, сімейних реліквій та інших матеріалів про життя пращурів.

Знання свого родоводу по батьківській лінії та материнській, свого генетичного коріння - ознака цивілізованої людини.

Однією з характерних рис української народної педагогіки було шанобливе ставлення до жінки матері, жінки-трудівниці. Мати - символ життя тепла і всеперемагаючої любові! За народною мораллю, образити матір або батька вважалося великим злочином.

За народними поглядами, працьовитість – це вагоме мірило гідності людини, її становище в суспільстві та сім'ї. Ставлення до праці широко відображено в прислів'ях і приказках, в яких закладено ідеали народу, його морально-етичні норми; оспівано в народних піснях. Народ дуже цінував честь трудової людини і осуджував зневажання етики й моралі; цінував і цінує лицарську честь, готовність віддати своє життя за Батьківщину. Любов до рідної Вітчизни, патріотизм - визначальні риси справжньої людини.

Таким чином кожен педагог має широкі можливості для створення власної системи роботи, методичної концепції на основі народознавчих ідей і засобів. Справжня педагогічна творчість неможлива без використання в повсякденній діяльності скарбів народної творчості, її традицій.

Відродження народної педагогіки, виховання на засадах народної педагогіки та її окремих ланок, вітчизняних педагогічних здобутків, ідей

ґрунтується на педагогічних традиціях українського народу, які вироблялися протягом усієї історії розвитку народу. Відроджуємо не лише для того, щоб відновити кращі здобутки минулого, а й для того, щоб наснажити її сучасним науковим змістом, який й дотепер не втрачає свого значення.

1.2. Багатство та різновидність традицій українського народу.

Поняття "Традиції" походить від латинського *traditio*, що в перекладі означає - передача. Кожне покоління входить у життя через освіту, виховання, соціалізацію, самопізнання і самотворення індивідууму як особистості. Передусім, саме шляхом передачі соціального досвіду від старших до прийдешніх поколінь традиції забезпечують засвоєння найвищих національних, культурних і матеріальних, нагромаджених віками цінностей, норм, правил, ідеалів, відображають наступність соціального досвіду.

У педагогічному словнику виділяються традиції в сім'ї і традиції шкільні. Традиції в сім'ї розглядаються як "сукупність звичаїв і норм поведінки, прийнятих у сім'ї, що передаються від старшого покоління молодшому". Традиції шкільні - це "звичаї, порядки, правила поведінки, що склалися в школі, які зберігає колектив та які передаються від одного покоління учнів до іншого. Таким чином, традиції складаються в суспільному житті певного народу, в сім'ї, школі, побуті, праці, моралі, мистецтві тощо.

Виховуючи учнів на традиціях, прагнемо сформувати у молодого покоління вірність ідеалам побудови в Україні демократичної, правової держави, горде почуття належності до українського народу, стимулювати національне пробудження, відродити громадянське сумління і національний обов'язок. Доводимо глибинний зв'язок національного з духовністю особистості, інтелектуальною зрілістю і красою. У цьому полягає мета виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу.

Отже, національні традиції - це святиш певного народу, те, чим він користується в своїй життєдіяльності. В.О.Сухомлинський писав: "Душа не може жити без святині. Щось для людини стає дорогим і непорушним,

невикорінним і незнищеним". Видатний педагог вдумливо говорить, що людська душа для нього, неначе родюче поле, на якому потрібно виростити пшеничний колос. "Не будеш орати землю й зрошувати її потом, запліднювати турботами і тривогами, - поле буде пустирем, а на пустирі виросте чортополох".

В.О.Сухомлинський впевнений, що вихователь є творцем людської душі, плугатарем і сіячем, він формує уявлення про щастя. Якщо йому не вдалося посіяти справді людське насіння щастя, то в душі може утвердитися інша святина. Він називав народні традиції "живим, вічним джерелом педагогічної мудрості", "зосередженням духовного життя народу"

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії й практики переконливо показує, що кожний народ упродовж віків створює власну національну систему виховання і освіти. В епоху державного й духовного відродження України головну роль відіграє національна система освіти й виховання.

Національна система виховання - це історично обумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Таким чином, національне виховання - це передусім виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, в основі якого - його традиції, звичаї, обряди, ритуали, свята.

Свято - це джерело буття людини, виразник важливих і цікавих сторін її життя. Цей визнаний феномен культури заслуговують на увагу в шкільній практиці передусім тому, що покликаний організовувати вільний від навчання час. Свята викликають особливий психологічний настрій, впливаючи на почуття. Отже, за своєю природою свята, ритуали і обряди виконують важливу роль чинників формування морально-естетичних почуттів, смаків, відносин у людей. Звичаї, обряди, ритуали, свята можуть сприйматися як форми традицій. Вони органічно поєднують у собі духовний зміст традицій: усну народну творчість, зокрема інструментальну музику, народну пісню, національну

хореографію, моральні норми, правила, проповіді, заповіді, заклинання тощо. Таким чином, залучаючи дітей до красзнавчої роботи проведення народознавчих пошуків, участі в народних ритуалах і обрядах і святах, педагог організовує їх виховання на національно-культурних традиціях.

На національних засадах народу будуються трудові, морально-побутові та художньо-естетичні традиції кожного навчально-виховного закладу.

Трудові моральні цінності завжди складали підґрунтя національної культури. Серед них національні моральні норми, вічні народні категорії совісті, праці, любові гуманності, милосердя, поваги, вдячності тощо, до них ми сьогодні прагнемо їх сьогодні критично оцінюємо і пересвідчуємося в їх вічності.

Основними осередками трудового виховання були і є сім'я, школа, позакласні та позашкільні навчальні заклади, вся громада.

Виховання любові і поваги до праці означає виховання свідомого ставлення до неї, особистісного і громадянського обов'язку перед Батьківщиною

Найширший поділ національних народних традицій можна визнати такий: родинні, регіональні, загальнолюдські, трудові, моральні, естетичні, культуротворчі, державотворчі, політичні, побутові, релігійні, місцеві, шкільнолюдські, національні, родинні (за приналежністю); ідеологічні, трудові, моральні, фізичні, естетичні, екологічні (за своєю спрямованістю); культуротворчі, релігійні, політичні, державотворчі, побутові (за метою і призначенням); сімейні, шкільні, місцеві, сільські, міські, регіональні, загальнонаціональні (за місцем виникнення і розвитку); віковічні, новаторські, відроджувальні, розвивальні (за часом появи і примноження); прогресивні, реакційні, шкідливі, корисні, віджилі (за значенням).

Класифікація традицій

За приналеж- ністю	За спрямова- ністю	За метою і призначенням	За місцем виникнен- ня	За часом появи	За значення м
загально - людські, національні, родинні	ідеологічні, трудові, моральні, фізичні, естетичні, екологічні	культуро- творчі, релігійні, державотворчі, політичні, побутові	загально- національ ні, регіональ ні, місцеві, шкільні, сімейні, сільські, міські	віковічні, новаторсь кі, відроджу- вальні, розвиваль ні	прогресив ні, реакційні, віджилі, шкідливі, корисні

Слід зауважити, що розроблена нами кваліфікація традицій, що мають виховне значення, досить умовна. За певних соціально-історичних обставин одні традиції можуть активізуватися¹ у вихованні, інші - відходити на периферію педагогічного процесу.

1.3. Специфіка національного виховання школярів

Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Головними складовими національного виховання є громадянське й патріотичне виховання.

У педагогічній концепції «Патріотичне виховання учнів» зазначається, що одним із покликань української національної системи освіти та виховання є завдання пробуджувати і виховувати в кожній дитини патріотичні якості, цінності:

- любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі;
- любов до рідної мови, культури, народу, пошану до його історичного минулого, національних традицій, звичаїв;
- глибоке усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками своєї нації;
- турботу про добре ім'я - своє і своїх друзів та краян, збереження своєї людської і національної гідності, честі;
- активну діяльність з метою розвитку рідної культури, мистецтва, науки, демократії, державотворчих процесів;
- боротьбу за підвищення духовності і добробуту всіх українців, представників національних меншин України;
- синівську любов до України – Батьківщини, готовність захищати від ворогів рідну землю, здатність на подвижництво, героїчні справи в ім'я свободи і незалежності України;
- готовність боротися з неправдою, злом, потворністю в будь-яких формах, спростовувати антиукраїнські, антинаукові версії, ідеї, шкідливі і ворожі для нашого народу, Батьківщини.

У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» висвітлюються завдання громадянського виховання. Одним з них є: «формувати в молодого покоління почуття патріотизму, відданість Батьківщині й водночас відчуття належності до світової спільноти»

У «Концепції національного виховання» представлені основні виховні завдання сучасної школи. Наведемо кілька з них, що мають значення для нашого дослідження:

- патріотичне виховання як основа духовного розвитку особистості, складова частина національного світогляду і поведінки дитини щодо ставлення до рідної країни, до всіх націй і народів, патріотичне загартування як могутній стимул у боротьбі за розбудову нової незалежної України, духовне оновлення суспільства, формування високої етики міжнаціональних стосунків;

- розвиток моральних почуттів і рис поведінки, а саме: любові до Батьківщини, відданості їй, активної праці, спрямованої на примноження трудових традицій, звичаїв свого народу; шанобливе ставлення до історичних пам'яток, прагнення до зміцнення честі та гідності своєї держави; активна патріотична діяльність.

У «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» визначено основні завдання родинного виховання :

- «забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу, залучення дітей до народних традицій, рідної мови, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості і самосвідомості;

- виховання поваги до законів, прав і свобод людини, розвиток громадянської і соціальної відповідальності».

Сучасна національна школа потребує нових підходів до національного виховання, зокрема до патріотичного. Починати його потрібно з дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти цього віку найкраще піддаються вихованню(В.Сухомлинський), оскільки в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру. Надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів. Науковець І.Підласий зазначає, що піддатливість школярів, «їхня довірливість, схильність до наслідування, великий авторитет, який у них має вчитель, створюють сприятливі умови для формування високоморальної особистості».

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на їхні вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони потребують постійної допомоги та порад учителя в організації свого дозвілля.

Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще не властиві узагальнення та абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони

мислять відчуттями, звуками, барвами. Це все необхідно враховувати у виховній роботі зі школярами.

Належну увагу слід приділяти ігровій та спортивній діяльності, проведенню свят, вечорів, екскурсій, оскільки віковою особливістю дітей є рухливість, моторика, зумовлена розвитком м'язів.

Для морального розвитку дитини цей вік особливо важкий тому, що засвоюється досвід, форми поведінки старших поколінь, оціночні судження; формується певне ставлення до оточення, до себе: розвивається дружба, товаришування, взаємодопомога, любов до батьків, до вулиці, школи, рідного міста, природи тощо. На основі цього досвіду дитина починає виявляти самостійність, свідомість у ставленні до навколишнього світу та людей, до моральних норм суспільства. В силу вікових та психологічних особливостей життєвий та моральний досвід у ставленні до суспільства, до Батьківщини, до своєї країни обмежений. Тому саме в цьому віці необхідно закладати основи патріотичного виховання, які стануть фундаментом громадського становлення особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що національні почуття в дітей молодшого шкільного віку не виникають самі. Вони є результатом цілеспрямованого виховного впливу на дитину ідеології, політики, мистецтва, суспільного устрою, виховної роботи сім'ї, школи та позашкільних закладів.

Провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка відповідає за соціальне відтворення населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за створення певного способу життя. Великий внесок у розробку проблем родинного виховання зробив видатний український учений М.Стельмахович . У своїх працях він постійно звертався до ідей народної педагогіки, її заповідей та ідеалів. «Національне родинне виховання, - підкреслював учений, - базоване на українознавстві, сприяє піднесенню національної самосвідомості учня, формуванню сукупності уявлень про власну націю, її самобутність, історичний шлях, місце серед інших етносів».

Виховна місія сім'ї є особливою, тому що саме в ній формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до української мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. Тільки в сім'ї, за умови усвідомлення всього свого родоводу можливе національно-патріотичне виховання, саме в ній дитина проходить шлях від роду до народу і до нації.

Основою національно-патріотичного виховання в сім'ї має стати формування національної психології, національно-патріотичного характеру та народної моралі. На ці компоненти національного виховання звертає увагу П.Щербань. Національна психологія – це психологія людини, яка все життя відстоювала незалежність своєї Батьківщини. Це психологія господаря, працівника, захисника тощо. Національна родинна психологія йде від «діда – прадіда, батька-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба і світлого сонця, матінки-природи.

Сучасна українська родина має бути справжнім осередком формування основ патріотичного виховання у дітей та молоді. З цією метою необхідно широко запроваджувати святкування родинними датами народного календаря, оскільки народний календар зберігає багатовікову історію України, її невичерпні традиції, які зберегли та віддзеркалили в собі те, що характерне для українського народу, - взаємозв'язок працьовитості та духовності.

Складовою частиною народного календаря є родинний календар, який включає важливі дати, віхи життя сім'ї, ювілеї та інші знаменні події родини, кожного її члена.

Традиції й обряди народного та родинного календаря зміцнюють сім'ю, виховують найглибші людські почуття, учать любити й поважати матір та батька, рідну оселю, рідний край, Батьківщину.

Історичний досвід свідчить, що сама родина не може виховати особистість. Це можна зробити лише у тісному зв'язку з школою. П.Кононенко, Т.Усатенко зазначають, що «родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його».

Отже, школа повинна допомогти учневі стати особистістю. Для цього вона повинна знайти шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде виховувати патріота, громадянина української держави з активною життєвою позицією, люблячого свій народ і Батьківщину.

Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів початкових класів є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Оскільки в молодшому віці дітей переважає образне мислення, то основне місце має бути відведено ігровим методам і прийомам роботи з дітьми: ситуаційно-рольовим, сюжетно-рольовим іграм; методам аналізу життєвих ситуацій і привчання; ігровим методикам щодо виявлення самооцінки; іграм-драматизаціям, інсценуванню, іграм-бесідам, іграм-мандрівкам; екскурсіям; ігровим вправам, колективним творчим проектам, практичним акціям тощо.

2. ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Кожен народ має свою систему національного виховання, яка відповідає його характерним рисам. Виховання, створене самим народом, має виховну силу, якої немає в найкращих системах, що ґрунтуються на абстрактних ідеях чи запозичені в іншого народу, - підкреслював К. Д. Ушинський. Він вважав, що «...виховання бере людину всю, якою вона є з усіма її народними і поодинокими особливостями, - її тіло, душу й розум...».

Основною метою національного виховання на сучасному етапі є передання вихованцям соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина Української держави, духовності, трудової, моральної, розумової, естетичної, правової, фізичної та екологічної культури.

Певна річ, що національне виховання в системі освіти здійснюється з урахуванням пізнавальних можливостей та психологічно-вікових особливостей учнів певного класу. Особливе місце в цьому процесі належить учням початкового рівня освіти. Пояснюється це особливостями психології дітей, прикметою яких є здатність охоче пізнавати довколишній світ, нові знання, сприймати норми поведінки, виробляти власне світосприймання та світобачення. Саме тому основи національного виховання значною мірою закладаються в цей період життя та навчання.

Проблемна тема, над якою я працюю, «Національне виховання школярів» набуває особливої актуальності в умовах становлення Української держави.

Мета цієї роботи полягає у формуванні особистості з глибоким відчуттям своїх коренів, роду, родини, народу; у розвитку кращих ментальних рис дитини, у пробудженні інтересу та прищепленні глибокої любові до рідної мови, літератури, історії, поваги до символів, традицій та звичаїв українців.

Я завжди ставлю перед собою завдання пошуку нових шляхів організації виховної роботи з вихованцями, бо цього вимагає демократизація та

гуманізація виховного процесу. Демократизація та гуманізація сучасної школи зумовлює актуальність раціонального відродження в людині національної свідомості, духовної єдності поколінь, культури рідного народу.

У родині закладаються підвалини патріотизму і почуття національної приналежності. Тому вважаю, що ефективність моєї роботи в цьому напрямку пов'язана тісним контактом з батьками.

Також діти беруть активну участь в екскурсіях по рідному місту та області, відвідують народні музеї, часто беруть участь в інсценізації народних свят та традицій. Такі заходи активізують цікавість до вивчення історії рідного краю.

В своїй роботі продовжу різні заняття, використовуючи різноманітні форми нетрадиційних виховних заходів, які забезпечать поступове, поетапне, послідовне формування стійкої позитивної мотивації учнів до вивчення національно-культурних традицій українського народу.

З цією метою проводила такі виховні заходи:

- години спілкування «Нема ціни святині дорогій», «Я- громадянин України», «Ми всі українці – єдина сім'я»;
- читання і обговорення казок і оповідань В.О. Сухомлинського, які вчать дітей естетично сприймати, допомагати меншим, творити добро і словом і ділом;
- конкурс читців « Мово моя калинова»;
- складання генеалогічного древа своїх родин «Нехай завжди квітує дерево родинне»;
- екскурсії;
- бесіди з елементами рольових ігор «Колиска роду – українська хата», «Зимові свята»;
- усний журнал «Ми – українці»;
- гра-подорож «Моє місто Полтава»;
- вечір загадок, прислів'їв;
- класні і родинні вогники («Уклін тобі, жінко», «Це добре слово – бабуся»).

Реалізація шляхів, методів і форм організації діяльності школярів сприяє створенню під час народознавчої роботи нової виховної ситуації, що інтенсифікує розвиток морально цілісної гуманної особистості. У виховній роботі з народознавства створюється оптимальна база для позитивних змін у пізнавальній, емоційній та поведінковій сфері особистості учня, що забезпечує формування системи цінностей у школярів.

Важливим традиційним засобом національно патріотичного виховання є вивчення символіки нашого народу. Знайомство з народними та державними символами відбувається в першому класі, яке постійно поглиблюється в ході проведення виховних годин та ранків («Національні символи України», «Наша Батьківщино», «Хліб – символ народного добра», «Український рушник», «Без верби і калини немає України»).

Великі можливості для національного виховання учнів дає книга. Ставши читачем, учень стає також володарем багатющого скарбу думок, почуттів, моральних понять, естетичних уявлень. «Щоб підготувати людину до самотійного життя, необхідно ввести її у світ книжок» - рекомендував, аналізуючи свій професійний і життєвий досвід В.О.Сухомлинський, - оскільки «школа стане справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній будуть панувати чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки, культ рідного слова».

З метою розвитку почуттів любові і поваги, дбайливого ставлення до рідних проводились такі ігри: «Ласкаві слова рідним», «Як підняти настрій мамі», «Моє словечко лежить недалечко».

В процесі вирішення завдань національного виховання школярів підвищується значення спільної діяльності педагогічного колективу школи, сім'ї, громадськості. Ці зв'язки необхідно зміцнювати, бо ні школа, ні сім'я окремо не зможуть забезпечити цілісність національного виховання школярів.

Таким чином, важливою умовою формування патріотичних почуттів є забезпечення засвоєння дітьми знань з історії українського народу, народних та

родинних традицій, обрядів, звичаїв, народного мистецтва, рідної мови, ознайомлення з кращими зразками сучасної культури, науки, мистецтва.

ВИСНОВКИ

Основними педагогічними умовами, які забезпечують ефективність виховання молодших школярів засобами національних традицій:

- зв'язок виховання дітей засобами національних традицій із життям;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;
- емоційність виховання;
- комплексний підхід до використання українських традицій у виховання молодших школярів;
- доступність національних традицій.

Дуже важливим фактором при використанні українських національних традицій у вихованні учнів були такі методи, форми і прийоми роботи: бесіди, спостереження, розповіді, конкурси, свята, розваги, екскурсії.

Основними критеріями вихованості засобами національних традицій є :

- любов до Батьківщини;
- гуманність;
- чесність;
- позитивне ставлення до праці;
- любов до прекрасного.

Реалізація народознавчого принципу виступає важливою ланкою системи роботи щодо всебічного розвитку школярів.

У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї «малої батьківщини», виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Національна доктрина розвитку освіти України: затв. Указом Президента від 17 квітня 2002р. - № 347//Освіта України. - 2002 – 23 квіт. (№ 33) – С.4-6.
- 2 Концепція громадянського виховання особистості в умовах української державності (проект) //Освіта України. – 2000. – № 32, 9 серпня. – С. 6–7.
- 3 Концепція національного виховання //Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18–25.
- 4 Руденко Ю. Концепція “Патріотичне виховання учнів” //Освіта, 22–29 серпня, 2001. – С. 10–15.
- 5 Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 368 с. – (Внимание, экзамен!).
- 6 Сипченко В.І. Педагогіка: основні положення курсу: Навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів. – Слов’янськ, 2000. – С.139.
- 7 Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей //Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: Збірник статей /С. Карпінець, Б. Кіндратюк, Л. Ковальчук та ін./ За ред. В.Костіва. – Івано-Франківськ, 1995. – С.48.
- 8 Стельмахович М.Г. Виховні цінності традиційної української родини //Цінності освіти і виховання. Наук. метод. збір. /За заг. ред. О.В.Сухомлинської. – К., 1997. – С. 129–132.
- 9 Громадянин – Держава – громадянське виховання. Антологія/Упорядники Н.П. Рогозін і В.О. Сухомлинська – Донецьк, 2001 – С.262
- 10 Кононенко П., Усатенко Т. Концепція української національної школи – родини //Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К.: Школяр, 1997. – С. 123–133.

Додаток А

РІДНА ХАТА - НАША БЕРЕГІНЯ (родинне свято)

МЕТА: прищеплювати любов до рідного краю, батьківської хати. На основі віршів видатних українських поетів вчити дітей любити рідну хату та її обереги. Навчити дітей охайності, дотримання порядку і чистоти в оселі. Виховувати бережливе і шанобливе ставлення до традицій українського народу, зібраних попередніми поколіннями.

ОБЛАДНАННЯ: Дитячі малюнки, кімната святково прибрана вишиванками, рушниками, предметами домашнього вжитку.

Одна Батьківщина і двох не буває,
Місця, де родилися, завжди святі.
Хто рідну оселю свою забуває,
Той долі не знайде в житті.

М. Бакай. „Солов'їна пісня"

.ХІД СВЯТА.

1. Вступне слово вихователя.

- Мамо, а що таке Берегиня? - запитує дитина.
- Берегиня, - одказує мати, - це наша оселя, в якій ми народилися і живемо.

Усе, що ми нажили, що надбали від батьків та дідусів, чим збагатилися й освятилися - хатнім пожитком, дітьми, згодою чи суперечкою, добрим словом, спогадом у цій хаті - все це, щоб ви знали, є Берегиня. Дім, будинок, домівка - так це називають Березинею.

Саме в хаті твориться людська доля, складаються пісні і легенди. Хата, як і людина, уміє плакати і усміхатися, вона може бути весела і сумна, пихата і доброзичлива. Все залежить від того, яка родина в ній мешкає. Нас батьки навчили вклонятися рідному порогові, рідній мові, тому не розгубили ми зібраної попередніми поколіннями духовної спадщини.

Піч, посуд, хліб і сіль на столі, рушники на стіні, батькова криниця, садок вишневий коло хати - все це обереги, які зігрівають нашу оселю.

Ми дуже часто кажемо: „ мій рідний дім", „ моя домівка", „Рідна хата". Як ви вважаєте, що ми маємо на увазі, коли так говоримо, і чому? Коли людина надовго від'їжджає з дому, про що вона завжди думає, кого згадує?

До рідної оселі завжди з'їжджаються діти, мов ті лелеки, які щовесни прилітають до свого гнізда.

Сьогодні учні розкажуть нам про нашу Берегиню - рідну хату, і про те, що їм рідне у віршах українських поетів і піснях.

Діти.

1. Добрий день вам, милі діти!

Хай вам щастя - доля буде

Не на день і не на рік,

А на довгий - довгий вік.

2. Гостей дорогих

Ми вітаємо щиро.

Стрічаємо з хлібом,

Любов'ю і миром.

(Діти тримають хліб на рушнику і разом вклоняються).

3. Для людей відкрита хата наша біла,

4. Тільки б жодна кривда в неї не забігла.

5. Хліб ясниться в хаті, сяють огні щирі,

6. Щоб жилося по правді, щоб жилось у мирі.

7. Я люблю свою хату,

8. І продвір'я, і садок,

9. Де і сонця багато,

І в жару холодок!

5. Тихо й затишно,

6. Квіти коло хати цвітуть,

7. І невтомно все літо

8. Бджоли в цвіті гудуть.

9. Все для мене тут рідне:

10. Стіни - білі, як сніг,

І віконце привітне,

І дубовий поріг.

7. Рідна казка про гнома,

Рідна стежка і сад.

Всюди добре, а вдома

Краще, кажуть, стократ.

(І. Гнатюк.)

8. На зеленому горбочку

9. У вишневому садочку

10. Притулилася хатинка,

11. Мов малесенька дитинка.

12. І до білої хатинки,

13. Немов мати до дитинки.

14. Вийшло сонце, засвітило

І хатинку звеселило.

(Леся Українка.)

10. Вихователь.

Кожна господиня дбає про свою оселю: прибирає, прикрашає, білить, все тримає в чистоті.

Ось як про це пишуть поети із збірника „Українського дошкілля”.

1. Тримай хаточку, як у віночку,

2. І рушничок на гілочку.

3. Тримай відерця всі чистесенькі

4. І водиці повнесенькі.

5. Прийдуть золиці води напиться,

6. Будуть тебе хвалити.

7. У одних дівчаток у хаті порядок:

8. Заглянути мило, так тут чисто й біло.

9. Чистенькі чорнятка, заметена хатка,

- 10.Стіл і лави вмиті, аж любо дивитись.
11.В других дівчаток такий є порядок:
12.Свині в сінях риють, пси посуду миють,
13.Неметена хата, сміття страх багато,
А ложки під лавою поросли муравою.

П.Дівчата.

1. Гей же сестри, жваво, сміло,
2. Зачиняймо добре діло.
3. Свою хатку прикрашаймо,
4. Україну звеселяймо!
5. Наша рідна хата
6. Буде, як послата,
7. Буде вона біла,
8. Як та квітка спіла.
9. Ми будемо дбати,
10.її прикрашати,
11.Щоби була радість
12.Із рідної хати.

12.Вихователь.

А ваша хата подобається вам? А знаєте ви, що в хаті? Спробуйте вгадати загадки.

1. Б'ють мене ціпами,
Ріжуть мене ножами:
За те мене отак гублять,
Бо дуже мене люблять. (Хліб).
2. Ходить, ходить,
А в хату не заходить. (Двері).
3. Підсмикано, підтикано,
Всю хату збігало,
Під причілком сховалося. (Віник).

4. Маю чотири ноги,
Ще й чотири роги,
В полотно мене вбирають,
їсти й пити накладають. (Стіл).
5. Поле скляне, а межі дерев'яні. (Вікна).
6. От так дім - одне вікно,
Кожен день в вікні кіно. (Телевізор).
7. Тепла гармошка весь дім нагріває. (Батарея).

13. Учень.

Стару традицію, мов світ,
Ми збережемо, як святість,
Коли живі ще баба й дід, -
їм перше місце в хаті.

14. Учень.

Намалюю маму, намалюю тата.
Далі - наш садочок, а в садочку - хата.
Біля хати - квіти: мальви і жоржини
И, ніби сонце сходить, соняшник за тином.

15. Огляд малюнків „Батьківська хата очима дітей”.

16. Учні. Прислів'я і приказки про хату.

У веселій хаті - веселі люди
Своя хата краща від чужих палаців
Не дім господаря красить, а господар дім.

17. Учень.

Хай живе наш рідний дім!
Тепло і затишно у нім.
- Тут і тато, тут і ненька,
І бабусенька рідненька.
І веселий наш дідусь -
Крутить пишний русий вус.

18. Учень.

Як нема бабусі, як нема матусі,
Татуса і дідуса, є ще вчителька моя
Марина Олександрівна і вихователька
Тетяна Михайлівна.
Я до них пригорнуся
І про все їм розкажу, бо дуже-дуже їх люблю.

19. Друзі шановні, матусі і тата,

Вдячні ми всім, хто прийшов на це свято.
Ми - українці, - велика родина,
Мова і пісня у нас солов'їна.
Квітне в садочках червона калина,
Рідна земля для всіх нас - Україна!

20. Пісня „Рідна Хата”.

21. Слово вихователя.

Кожна мати, кожен батько вчать свою дитину любити рідний край - місце,
де народився, вчать любити рідну хату.

Не скупіться на теплі слова,
Бо у світі так мало тепла...
Лиш від рідної хати
Та від лагідних рук мами й тата.
Коли зміцніють крила, щоб
літати,
Не забувай про рідних маму й
тата.
Та встигни добре слово їм
сказати,
Допоки ти живеш у рідній хаті.
Хай ваша хата буде багата
І хлібом, і сіллю, й великим добром.

І дітьми хорошими, й добрим здоров'ям,
І піснею, й злагодою, - сімейним теплом.

Методична розробка виховного заходу на тему: «ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ З НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ»

Мета заходу:

- сприяти відродженню національної свідомості студентської молоді, вихованню шанобливого ставлення до традицій, звичаїв та обрядів свого народу;
- формувати загальнолюдські моральні цінності;
- розвивати естетичні смаки, вміння відчувати неповторність української народної обрядової творчості;
- сприяти всебічному розвитку студентів та розвивати їх творчі здібності.

Місце проведення: актові зала коледжу.

Обладнання:

- інтер'єр сільської хати (на стіні ікони Спасителя та Божої Матері, вишиті рушники; застелене ліжко з великими подушками; лави, покриті тканими килимами; на столах, застелених скатертинами, вареники, пиріжки; піч, на якій стоять горщики, макітра)
- пліт біля хати, на якому висять рушники;
- українські національні костюми для хлопців і дівчат;
- музичне обладнання.

Оформлення зали: актові зала декорована в національних традиціях.

Діалог з-за куліс

Мати нареченої: Та де це чувано, щоб дівка серед будня-полудня з парубком стояла (*мати виходить з хати*). Так як я це побачила, то в мене серце заледве не зупинилось. Та й ще з яким парубком? З Михайлом? Так в нього ж мати того, пришелепкувата, носитья зі своїм сином як з писаною торбою. Оце так, сьогодні ти нікуди не підеш: ні до Марусі, ні до Катрусі, а тим паче на вечорниці. Бо як батькові скажу, то він тобі швидко цю дурню з голови виб'є.

Оксана: Мамо, та Ви вже геть з глузду з'їхали. Ви хочете, щоб я у дівках лишилася. Так мені вже 20-й рік. А що Вам Михайло? А що Вам до його матері?

Мати

нареченої: Я все сказала. Гляди мені, Оксано, щоб з хати ні ногою поки я буду ярмаркувати.

(Мати виходить з хати. Михайло підкрадається до хати.)

Оксана: Ну ось лишилася сама. Всі кудись порозходились, а мені зась. Ну, хоч би з ким побалакати, хоча б дівчата прийшли, а краще – Михайло. Але ні, після вчорашнього він, можливо, й не прийде.

Пісня «Нині, нині...»

Оксана: Господи, та чому всім можна веселитися, зустрічатися з хлопцями, а мені ні. Та що ж я не така, як всі? Йду я до гурту.

(Пауза, відкриває двері, а вони зачинені)

Оксана: То мене ще й зачинили. А все одно піду на вулицю.

(Оксана вилазить з вікна)

Оксана: Тай хто ж це такі малі вікна зробив? Чи то я вже така широка.

(Михайло хапає Оксану)

Оксана: Тю, Михайло! А ти яким вітром? Я думала, що після того як мати вчора тебе граблями огріла, то ти вже не прийдеш.

Михайло: Та що мені ті граблі. Хай би навіть вилами огріла все одно прийду до тебе, моє серденько *(обнімає Оксану)*.

Пісня «Наречена»

(Оксана відштовхує Михайла)

Оксана: Та ти що, та як хтось побачить, то мені мати голову зніме.

Михайло: Та я що спитати хотів: «Ти сьогодні на вечорниці прийдеш?»

Оксана: Та, напевно, ні. Мати заборонила мені взагалі на вулицю виходити, а ще гірше з тобою бачитися. Ось і зараз сама на ярмарку пішла, а мене в хаті закрила. Та я ж не всиділа, вилізла через вікно, щоб до дівчат побігти та й тебе зустріти *(опускає очі)*.

Михайло: Ну от і зустріла. *(обнімає)*.

Оксана: Та йди вже Михайле, а то як мати надійде, то нам обом непереливки буде. Та й в мене ще справ купа.

З-за куліс чути голос матері.

Оксана: Ой мати вже повертається. Та йди вже. Господи!!!

Михайло: Я все одно на тебе буду чекати.

Михайло ховається, а Оксана залазить у вікно.

Мати

нареченої: Доню, ти де?

Оксана: Тут я, мамо, в коморі.

Мати

нареченої: От молодець, золота дитина, слухається матері, вдома сидить.

(Михайло зустрічається з хлопцями)

1-ий хлопець: Ото ти, Михайле, втріскався. Навіть граблі мамині не завадили. І що ти в ній знайшов? Худа, мала та ще й руда. Скільки дівчат на селі круглощоких та пишних, а ти навіть не глянеш.

Михайло: Та я й сам не знаю. Але коли її бачу, то аж в грудях шкварчить. І хочеться підійти до неї і міцно обійняти. Сам собі дивуюсь.

1-ий хлопець: Та бери Палажку. Кращої від Палажки не має на всю округу. В Палажки брови як шнурочки, моргне, ніби вогнем сипне, одна брова варта вола, другій брові ціни нема. А що вже гарна, як намальована.

Михайло: Та в Палажки очі витрішкуваті, як у жаби, а стан кривий, як у баби.

2-ий хлопець: То брав ,би ти Ольгу. Ольга ладна, як писанка.

Михайло: Ти її бачив? Та вона ходить так, наче воду в ступі товче, а як говорить – носом свистить.

1-ий хлопець: Хай бере Марусю. Чим же Маруся не гарна? Говорить точнісінько, як сопілка грає, а тиха, як ягниця.

2-ий хлопець: Еге, Михайло любить, щоб дівка була трохи бриклива, мала серце з перцем.

3-ий хлопець: То хай бере Катрю. Ця як брикне, той перекинеться.

1-ий хлопець: А по мені, то брав би Олену. Олена кругла, як цибулинка, повновидна, як ясний місяць, в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур, як іде, то під нею аж земля стогне.

2-ий хлопець: А вже гарна! Мордою, хоч пацюків бий, сама товста, а шия, хоч обіддя гни.

3-ий хлопець: Та нехай бере Оксану, ця тоненька, як очеретинка, гнучка, як тополінка, личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка, губи маленькі, як рум'яний лист. А сама... А сама пишна, як у саду вишня.

Михайло: Стоп. Я Вам не заважаю. Годі Вам. Це моя справа з ким на вечорниці ходити. І у Вас питати не буду.

1-ий хлопець: Ех, зламала тебе дівка. Тепер ти в неї під каблуком.

2-ий хлопець: Ти, може, й одружитися хочеш?

Михайло: Та я й сам не знаю. Зі мною таке вперше. Може й хочу.

3-ий хлопець: Та ти що! Та Горпина тебе вилами огріє, а Оксану не віддасть.

Михайло: А от побачимо. От старостів зашлю та й засватаю.

2-ий хлопець: Даремно.

Михайло: А от побачимо. Збирайтеся, хлопці, підемо ввечері свататись. Тільки нікому не кажіть.

1-ий хлопець: Ото затягло!!!

(Хлопці розходяться)

(Відкриваються куліси – інтер'єр хати, Оксана з матір'ю пораються біля печі)

Оксана: Та й що там на ярмаркували, мамо.

Мати

нареченої: Нічого не ярмаркувала. Товар нікудишній, продавці ніякі, тай все аби-що. Не той ярмарок, не той.

Оксана: І нікого не зустріли?

Мати

нареченої: Нікого. Як нікого? Параску!!! Як я її вгледіла, той настрій подівся, та я й додому. А де наш батько? Знову з кумом глобальні проблеми вирішує?

Оксана: Я його не бачила.

(Заходить батько з кумом)

Кум: Добрий день у Вашій хаті.

Мати нареченої: Доброго здоров'я. Доброго. Ну і де це Ви були? Які глобальні проблеми вирішували?

Батько нареченої: Де ми були - це не важливо. А що ми повирішували, кум скаже.

Кум: А чи правду кажуть, що сватів чекаєте?

Мати нареченої: Ні, які свати, донька ще маленька, нецілована, і ні кого ми не чекаємо. Правда? *(звертається до батька)*.

Батько нареченої: Я знайшов нашій дочці жениха.

Мати нареченої: Вдвох шукали?

Батько нареченої: Один шукав, а засватали вдвох.

Мати нареченої: Ну і чий же ? Точно голодранець і обірванець якийсь.

Батько нареченої: І чому відразу голодранець? Гарний хлопець. Парасчин.

Мати нареченої: Чий? Парасчин? Ти що з глузду з'їхав? Та я тебе як всватаю. А ну іди сюди.

Батько нареченої: Цить, стара. Спокійно. Вони ввечері вже і придуть.

Мати нареченої: Як придуть? Куди придуть? Навіщо придуть?

Батько нареченої: До нас придуть.

Кум: Сватати Вашу Оксану

Мати нареченої: Що-о-о!!!

(Кум встає, забирає батька і втікають)

Кум: Втікаймо, куме, бо вона нас зараз вб'є.

Мати нареченої: Стояти!!!

(Стукіт в двері, заходять дівчата)

1-ша дівчина: Доброго дня. А Оксана вдома?

Мати

нареченої: Та вдома, проходьте. Вона там, у кімнаті. Оксано, дівчата прийшли.

(Виходить Оксана)

1-ша дівчина: Привіт, Оксано!

Оксана: Привіт, дівчата!

Мати нареченої: Ну Ви тут поговоріть, а я піду розберуся з тими сватами.

(Мати виходить)

2-га дівчина: А про що це мати?

Оксана: Та я сама не знаю. Була в кімнаті, нічого не чула. А мати й батько про щось тут гутарили.

3-тя дівчина: То, можливо, Михайло прийде до тебе свататись?

Оксана: Ну то я б про це, напевно, знала? Чи як?

1-ша дівчина: І що ти знайшла в тому Михайлові? Ніби інших хлопців на селі не має.

Оксана: І кого ти маєш на увазі?

2-га дівчина: Та хоч би Павло.

Оксана: Носатий.

3-тя дівчина: Дмитро!

Оксана: Низький.

1-ша дівчина: Іван?

Оксана: Високий.

2-га дівчина: Петро?

Оксана: Товстий.

3-тя дівчина: Таки товстий.

1-ша дівчина: Тю, а Михайло твій - красень?

Оксана: Тю на твоє тю. Я коли Михайла бачу, то аж вся млію, серце стискається, слова вимовити не можу. Кращого немає на світі. Та ну Вас, дівчата, годі базікати.

Пісня «Ой, говорила чиста вода» (авторські слова)

(Заходить мати, батько, кум)

Мати нареченої: Та я скоріше трісну, чим допущу до цього.

Батько нареченої: Не бісись, жінко, не бісись. Що зроблено, то й зроблено. Я перемінять не люблю.

Кум: Так таки так.

Батько нареченої: Он іди краще та стіл накривай. Скоро свати прийдуть.

Оксана: А про, що це Ви, батьку?

1-ша дівчина: А, що Михайло прийде свататись?

Батько нареченої: Так, сьогодні ввечері.

2-га дівчина: Ой, Оксано, тримайся!!!

3-тя дівчина: Подивимось, що вона йому дасть – хустку, чи гарбуза?

(Дівчата сміються)

Батько нареченої: Ну, що поставали як вкопані. Як я сказав, так і буде. Ідіть збирайтесь, та й на стіл швиденько готуйте.

(Гомін за кулісами)

Звучить пісня «Розпрягайте хлопці коней»

Батько нареченої: От і старости вже йдуть. Жінко, йди-но сюди, не соромся, пам'ятай про, що ми з тобою говорили. Куме, і Ви сідайте.

Мати нареченої: Ой, лишенько! Оце вже старости! Сідай старий! Ми з тобою, як голуб з голубкою! Оксано! Оксано! Ідіть з дівчатами до кімнати. Старости вже прийшли. Почекай, старий! *(Причепурюється)*

(Стукіт в двері)

Батько нареченої: Та сідай вже. *(Звертається до матері)*

(Заходять свати)

Батько нареченої: Хто такі, навіщо стукаєте, що Вам потрібно?

1-ий хлопець: Добрий вечір тому,
Хто є в цьому дому:
І старому і малому
Ще й Богові святому.

(Старости, дивлячись на ікони, хрестяться)

Батько нареченої: Здорові були, дякуємо,
Що нас не забули,
Що нас пригадали,
«Добрий вечір» сказали.

Мати нареченої: Просимо, просимо, людочки,
Та до нашої хати.
У нас хата хоч маленька,
Та в ній жити веселенько.

2-ий хлопець: Дай Вам, Боже, господарі,
Чого бажаєте в житті – те й мати,
А нам, що задумали, те у Вас узяти.

Батько нареченої: Отакі Ви, люди добрі? Попросилися гостювати, а будете нас грабувати.

3-ий хлопець: Та що Ви, ми люди не лихії і до Вашої хати без злої думки зайшли, а в знак того от Вам хліб святий у руки. *(Дарують хліб)*

Батько нареченої: Ми хліба святого не цураємося, хліб приймаємо, а Вас, добрих людей, запрошуємо до хати і нічого лихого до нас не мати.

(Заходять батьки нареченого)

Мати нареченої: А хто Ви такі, люди добрі, звідки приїхали, з якого царства чи села?

Батько нареченого: Добридень, хазяїн з хазячкою, бабуся з дідусем, тіточки з дядечками, братики-сестрички – на всі руки майстрині, а може, і сусіди – для пліток! Прибули ми до Вас, ох як здалека. За високими горами, за швидкими річками, за широкими полями стоять п'ять гір. Із землі-матінки б'ють ключі холодні та джерела цілющі. Біля підніжжя цих гір розкинулось прекрасне місто Кукуріки.

Мати нареченого: Ось звідти ми до Вас і завітали. А привела нас до Вас ось яка справа. Ні мало, ні багато, а двадцять років росте і мужніє в нашій сім'ї місяць ясний, король прекрасний. На вигляд добрий, до роботи жадібний, за долею щасливий, за розумом тямущий. Кров тече в нім благородна, добра чутка за ним йде народна.

Мати нареченої: Бач, як вихваляє!!!

Батько нареченої: А ну, цить!!!

1-ий хлопець: І приснився нашому королеві віщий сон. Ніби заглянула до нього у вікно лебідка-птиця – прекрасна дівця. З себе біла, очі ваблять, щічки рум'яні, а губи п'янять. Заглянула, посміхнулася, махнула крилом і пропала, тільки пір'їнку на вікні залишила.

2-ий хлопець: Прокинувся наш король сам не свій. З тієї ночі і затужив, замучився сердечний. Не їсть, не п'є, усе мріє наяву знайти лебідку-птицю – прекрасну дівцю і стати її хазяїном.

3-ий хлопець: Шкода нам стало нашого короля. Узяли ми з підвалу вина заморські, випекли хліби череневі, вивчили розмови медові, взяли чарівну палицю і промовили: «Веди нас, палице чарівна, скоренько в ті краї далекі прямо в хату, де живе прекрасна дівця». І привів нас посох прямо у Ваш дім. Так що, хазяї милі і привітні, бачите, що подорожні втомлені з дороги. Просимо ушанувати наше прохання і дозволити пошукати в Вашому теремі лебідку-птицю – прекрасну дівцю.

Мати нареченої: Не знаємо, не відаємо, про кого мову ведеш. У нас у будинку багато дівць-красунь проживає і усе одна за іншу краща. Усі розумниці і рукодільниці. Але є у нас лебідка. А ну, дівчата, покажіть-но цю красуню.

(Виводять передодягнутого в усе біле (під наречену) хлопця)

1-ша дівчина: Подивіться, яка розумниця, вона у нас в Держбанку працює, при грошах і при хутрі. Дім окремий має. Беріть, не пошкодуєте.

1-ий хлопець: Ну що, беремо? Подобається лебідка? Коль в Держбанку працює, значить, вчена, в грошах та достатку буде купатися наш король, хутром накриватиметься!

2-ий хлопець: Та що Ви? Ні! Не по серцю вона. Це не та, після кого може душа заплакати.

Мати нареченого: Бачите, не підходить така лебідка нашому королеві. І рочками старувата, і сукенка на ній зім'ята, і як нібито сліпа. І я Вам скажу, що дівочі принади у неї не першої свіжості... Ні, нам така не підходить.

Мати нареченої: Ой, ну Ви вже свіжа красуня!

Батько нареченої: Та замовкни!

2-га дівчина: А ось є у нас ще голубка сизокрила. Вже ця вам повинна сподобатися!

(Виводить ще рядженого)

Мати нареченої: Любонько-голубонько, покажи гостям, яка ти хазяєчка, які хатні справи умієш виконувати!

(Ряджений під дівицю бере віник, підмітає так, що пил на гостей летить, потім намагається усіх обійняти і до столу тягнути, в носі колує пальцем і тому подібне. Наречений і мати нареченого в один голос відмовляються від такої нареченої)

2-ий хлопець: Щоб ви показалися, себе не впізнали,
Не тую дівчину Ви нам показали.
В нашої коса завітчана, а у тої кралі, як мітла зібрана.
В нашої брови на шнурочку,
А в цієї писок подібний на бочку.

Батько нареченого: Та віддайте вже нашому князю жар-птицю – вашу красну дівицю. Кажіть же ділом, чи віддасте, чи нехай підросте.

Батько нареченої: А це вже не нам вирішувати, як скаже, дочка, так і ми! Іди мати, клич Оксану.

(Мати йде і приводить Оксану)

1-ий хлопець: У... звичайно! *(ходить кругом Оксани)* тепер усі бачать, що це і є та, через кого у короля серце хворіло! З себе – біла, тілом – струнка. Тільки після минулих сюрпризів боюся не вгадати.

Мати нареченого: Якщо вже і дійсно це справжня лебідка-птиця, яка уві сні нашому соколикові привиділася, то давайте випробуємо її.

(Мати нареченого дістає з кишені дрібні гроші і розсипає на підлогу)

Мати нареченого: Ось зараз і подивимося на тебе, чи вже зряча ти, чи нагнутися тобі не лінь за кожною трудовою копійкою, а ще подивимося чи не будеш ти сміття з хати виносити. Бери віник, мети підлогу! *(дає нареченій віника)*

(Наречена відкидає віник, швидко збирає копійки в кулак і опускає собі в кишеню або тримає в руці).

Мати нареченого: Поділися, голубонько, зі мною зібраним добром.

(Наречена відмовляється)

Мати нареченого: Молодець, бачу хазяйкою економною будеш, не станеш гроші розбазарювати і сміття з хати не винесеш, усе при тобі залишиться. Там я кидала гроші мідні, щоб ви зі своїм хазяїном не були бідні, ще є срібло – щоб принесла ти в нашу сім'ю тільки добро. Бачу, що із завданням моїм ти добре впоралася. А ось дай відповідь мені на таке питання: коли ти борщ вариш – скільки рису сиплеш: склянку, ложку?

Оксана: Ніскільки! У борщ я м'ясо кладу!

Мати нареченого: Молодець! Правильно відповідаєш! А ось коли підлогу миєш, де краще вимиваєш: по кутках або посередині!

Оксана: Підлогу я мию скрізь добре, стараюся!

Мати нареченого: Ой, розумниця! А ось ще таке питання...

Мати нареченої: *(перебиваючи матір нареченого)* І чого чіплятись до дитини? Скільки може бути уже тих запитань?

Батько нареченої: Не лізь! Так має бути!

Мати нареченого: Якщо у тебе одночасно попросять води випити старий, хлопець молодий і малюк, кому першому подаси?

Оксана: Я, думаю, що потрібно дати малюкові.

Мати нареченого: Ох, добре відповідаєш, дівице! З усього видно, що намагаєшся догодити нам! Ось тепер час прийшов при усіх запитати у тебе, чи згодна ти, щоб наш король став хазяїном твоїм? Згодна?

Батько нареченої: Що ж ти, доню, нічого не відповідаєш, чи ти згодна чи ні? Говори, а людей не держи.

Оксана: Що ж, тату й мамо, воля ваша – віддавать чи не віддавать, а мені у вас довіку не жить. Я Михайла давно знаю. Отож, якщо ваша ласка, мамо і тату, то я не проти вийти заміж за Михайла.

Мати нареченої: А ти, донечко, наше ясне сонечко, ми тебе зростили, красою наділили, якщо хочеш із своїм дівоцтвом розпрощатися, то можеш вийти до короля і привітатися.

Батько нареченої: Запроси його до хати, коли він хоче тебе нареченою назвати.

(Оксана виходить. Свати люб'язно розмовляють, і цей час заходять молодята як голуб'ята. Тримуються за руки)

Мати нареченої: Якщо вже усі побачили твою відповідь, то візьми цей хліб і на знак згоди розріж його.

(Оксана розрізає хліб хрестом на чотири рівні частини)

Мати нареченого: Скажи, дівице, кого першого з поклоном хлібом почастуєш?

(Оксана бере в руки дві долі хліба і з поклоном підносить батькам нареченого)

Оксана: Це Вам, тату *(віддає кусок батькові нареченого)*, це Вам, мамо *(віддає кусок матері нареченого)*

Батько нареченої: Ну коли, так, то нічого робити. А чи нема у тебе, моя дитино, чим пов'язати оцих поважних людей? Чи може, мати тебе нічому не вчила? Може, ти росла ледачою, і не вмієш а ні шити, а ні вишивати, щоб людей пов'язати?

(Оксана виносить рушники, кладе їх біля хліба, стає перед образами, робить три поклони)

Оксана: Батьки мене доброму вчили, досвіту рушники вишивала, батькам радості бажала, щоб у них серце не боліло, щоб сором очі їм не вкрив. Спасибі їм за все.

(Співає пісню «Дякую тобі тату» і батькові тричі кланяється у ноги, цілує руку. Продовжує співати пісню «Дякую тобі мамо» і кланяється матері)

(Оксана бере рушники і кладе на ліве плече хлопцям, а хлопці їй у відповідь кланяються, батьку нареченого пов'язує рушник).

3-ий хлопець: Дякуємо батьку і матері, що свою дитину рано будили і доброму ділу навчили. Дякуємо і дівчині, що рано вставала, тонко пряла, й гарні рушники придбала!

1-ий хлопець: Робіть же діло з кінцем, розрахуйтеся з молодцем. В'яжіть молодця, аби не втік з під вінця.

Мати нареченої: Ану, дитино, ти мені казала, що по п'ятницях заробляла, аби шовкову хустку придбати, та нею свою долю зв'язати.

(Оксана виносить шовкову хустку)

Батько нареченої: Молодому, дочко, сама чіпляй, за пояс хустку затирай та до себе притягай. Слухай його, та частуй, *(в цей момент Оксана в'яже хустку)* а тепер його поцілуй *(цілуються)*.

Оксана: Мені велике щастя на доленьку припало,
Бо нас двох кохання навіки з'єднало!
Доленька навіки з'єднала з тобою.
Назавжди миленький одною судьбою!

2-ий хлопець: А тепер хочу щось запитати у батьків нареченої: чи згодні вони дати своє батьківське благословення дочці?

Батько нареченої: Згодні!

Мати нареченої: *(батько підштовхує у бік)* Згодні!

(Беруть ікони. Молоді стають на коліна перед іконами.

Батьки хрестять дітей іконами)

Мати нареченої: Ми тебе, доню, благословляємо,
Щастям, здоров'ям наділяємо.
Щоб була здорова як вода,
Щоб була багата як земля,
Щоб була весела як весна,
Щоб любила свого майбутнього чоловіка до самого віку,

Від молодості до старості, дай вам, Боже, дай!

Мати нареченого: А тепер доречно буде намітити нашу дівицю-лебідку-птицю. Казка скоро кажесться, та не скоро справа робиться. До весілля ще є час. То нехай до самого весілля наша лебідка-птиця прекрасна дівиця ходить з міткою жениха, щоб залітні півні очі не вирячали і дівиці душу не бентежили. Мітимо перснем золотим, з камінцем дорогим. Нехай носить на заздрість подружкам і собі на радість.

Михайло: При сторонніх свідках щиро кажу, що Оксану дуже сильно люблю і в знак любові їй перстень дарую!

(Михайло одягає Оксані перстень на палець)

Батько нареченої: Що ж, бачимо ми, що хлопець ти серйозний, зумів нашу дочку до рук прибрати. Проходьте до столу, свати дорогі, вже час нам солодкого вина скуштувати.

Батько

нареченого: Ось вам, господарі, фрукти заморські та вина солодкі, прийміть з поклоном.

(Всі сіли за стіл)

Батько нареченої: Пошли ж, Боже, нашим молодим щастя, і багатства, і доброго здоров'я, щоб і внуків женити і правнуків діждати...

Батько нареченого: Дай Боже!

Мати нареченої: Ми так раді, так раді, що Ви до нас завітали! Ой, а знаєте, які в нас люди? От наприклад, Трендичиха. Трендичиха як без настрою, ви знаєте, що натворити може? У Трендичихи характер такий, що якщо Трендичиху зачепити, то з Трендичихою не розберешся.

(Батько видає звуки по-курючи (По..по...по...))

Батько нареченої: Та не спіши, повільніше!

Мати нареченої: Ось так завжди і слова не дасть сказати! Не звертайте увагу, пригощайтесь, свати дорогі!

Батько нареченого: Мені цікаво, Горпино Дор... Дор... Дор...

Мати нареченої: Дормідонтовна

Батько нареченого: Чи бувають у Вас мігрені?

Мати нареченої: Ні! Ну що Ви! У нас нікого не буває! В нашому селі одна тільки скука! Та така скука!

Батько нареченого: Я заявляю, скуки більше не буде! Ми її бац...бац... і мимо!

(Усі за столом сміються)

Батько нареченого: Данкі шон!

Батьконареченої: Шо? Шо?

Батько нареченого: Дякую!

Мати нареченої: На здоров'ячко!

Батько нареченого: *(встає, підходить до матері нареченої, бере під руку)*
Прошу.*(повертається до батька нареченої)* Вибачте.

Батько нареченого: Я людина бувала, багато пісень знаю.

Мати нареченої: А які пісні Ви знаєте?

Батько нареченого: Різні. Ну ось наприклад.....*(співає веселу пісню)* Або ось інша ....*(співає веселу пісню)*

Мати нареченої: А Ви гопак танцюєте?

Батько нареченого: Ну що, Ви? Гопак зараз не в моді. А об'їздив майже всю Європу, весь Євросоюз і ще не бачив, щоб танцювали гопака. Тепер в моді «формівне безобразіє», називається «ні в тин ні в ворота»

Мати нареченої: Ні в тин ні в ворота?

Батько нареченого: Якщо цікавить, можу показати. Вашу ручку, бітте-дрітте.
Приготуйтеся, фрау мадам, Я урок Вам перший дам!

Потрібно до неба підняти очі
І підскочити, як коза посеред ночі.
Ну сміливіше, тик-тик-тик *(рухає плечима)*,
З Вашою фігурою це буде шик!
Спочатку – так, а потім – так,
Бо танцювати я мастак.

Пішли далі: ен, цвен, дрен
Танець цей ми зараз з Вами завернем!
Любонько, ой мила, що це приколь?
Наступати так відразу на улюблений мозоль!
Пляска така, ясно, дуже нелегка,
Але все ж в Європі модніше гопака.
Спочатку – так, а потім – так,
Бо танцювати я мастак!

(Мати нареченої і батько нареченого танцюють)

Мати нареченого: Та досить вам уже, натанцювалися! А тепер, сину, подаруй, тестеві молоток, щоб у ваших стосунках був толк, а тещі подаруй шоколадку, щоб весілля пройшло гладко!

(Михайло дарує подарунки)

1-ий хлопець: Благослови, Боже, і батько, і мати,
Дітям своїм подарунки дарувати!

Батько нареченої: Даруємо Вам щастя, здоров'я, хліба- солі. І всього доволі!

Мати нареченої: Даруємо вам трохи гречки, щоб не було між вами суперечки!

1-ша дівчина: Даруємо голку, щоб уміла шити, прясти, у свекрухи добре вкрасти. Бо в свекрухи така власть, як не вкрадеш, той не дасть.

2-ий хлопець: Даруємо вам гроші мідні, щоб не були бідні.

2-га дівчина: Даруємо вам жменю проса, щоб не ходила жінка боса.

3-ий хлопець: Даруємо граблі і вила, щоб молода добрий борщ варила.

3-тя дівчина: Даруємо мішок колосся, щоб довіку мирно жилося!

1-ий хлопець: Даруємо чисту воду, щоб ваші діти були гарні на вроду.

Мати нареченого: Прийміть, діти, і від нас з батьком перший подарунок. Це дерево. Дерево не просте, а плодове. І вручається воно тій парі, яка вирішила створити сім'ю і йти далі по життю однією дорогою. Створили сім'ю – посадите дерево. З'явиться у вас первісток – посадите дерево. Побудуєте будинок – посадите дерево. І врешті-решт у вас буде прекрасний сад. Пройде час, і на цьому дереві з'являться плоди, а щоб вони з'явилися, треба дерево поливати, доглядати, берегти. Так і сім'ю свою ви повинні захищати від усіх незгод, берегти як найсвятіше.

Батько нареченого: Ми усі бажаємо вам, щоб ваші діти з'явилися на світ від вашої любові і були бажаними. Нехай вони будуть, як і плоди на цьому дереві, здоровенькими, міцненькими, слухняними і щоб вони ніколи не засмучували вас.

Мати нареченої: Кожна мати, хоче свою дочку заміж віддати, люблячого, доброго господаря у зятях мати!

Батько нареченої: Будемо тепер до весілля готуватись.....

Мати нареченого: На заручинах були, мед, горілку пили.

Батько нареченого: І горішки кусали, дівчиноньку заручали.

Оксана та Михайло (разом): *Виходять посеред сцени*

З гори та в долину по червону калину
по зелене зілля, просимо Вас на весілля!

(Всі учасники виходять посеред сцени)

Звучить пісня «За вроду дякую батькам»

Додаток Б

